

Makale Türü: Kitap İncelemeleri

Geliş Tarihi: 30.09.2020

Kabul Tarihi: 14.10.2020

DEĞİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE

Doç. Dr. Meşkure YILMAZ*

Dr. Mahfi Eğilmez, Değişim Sürecinde Türkiye, Remzi Kitabevi, 13,4 cm x 19,8 cm, 19. basım, 2. hamur kağıt, 247 sayfa, İstanbul 2019, ISBN: 978-975-14-1853-1.

Dr. Mahfi Eğilmez tarafından yazılan bu kitapta Türkiye'nin değişim süreci ele alınmıştır. Bu çerçevede önce kapitalizmin gelişimi ve yaşanan siyasi ve ekonomik değişimlerden bahsedilmiştir. Eski ve yeni dünya düzenleri ele alınmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti'nden devralınan yapı üzerinde durularak Türkiye'nin geçirdiği süreç anlatılarak diğer ülkelerle de karşılaştırılmıştır.

Yazar bu kitapta görüşlerini bir önsöz ve altı başlık altında ele almıştır. Her bölüm ayrı başlıklarla verilirken bunların altında üst ve alt başlıklar halinde konular belli bir bütünlük içinde kronolojik olarak verilmiştir.

Yazar bir ekonomist olduğu ve olayları daha çok ekonomik boyutuyla ele aldığı için doğal olarak ekonomik terimler kullanmıştır. Ekonomik terimler bazı yerlerde açıklanmakla birlikte bazı yerlerde okuyucuya bırakılarak bu kavramların tanımlarının araştırılıp öğrenilmesine vesile olmuştur.

Yazarın alanının uzmanı olduğu kitabın anlatımından anlaşılacakla birlikte yazar, konuyu hiç bilmeyen birinin eseri kolayca anlayacağı şekilde yazmıştır.

Birinci bölüm (s. 15-21) "Değişim" başlığı altında üç alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta paradigmada; değişimden kastedilen paradigma değişimidir. Paradigma deyimi ise bakış açısındaki, algıdaki dönüşümü ifade etmektedir. Türkiye açısından 2000'lere gelinceye kadar dış politika alanındaki paradigma; ABD ve Avrupa'ya yönelik bir yaklaşım izlemektir. Ortadoğu, bu politikanın kabul ettiği bir alan değildir.

Türkiye'nin Ortadoğu politikasında 2000'li yıllardan itibaren paradigma değişiminin yaşandığı ve Türkiye'nin Amerika'nın teşvik etmesi ile Ortadoğu'nun liderliğine soyunarak ve 'altın kural'ın değiştiğini ve 'yurtta barış, dünyada barış' ilkesinden kopmaya başladığını belirten yazar 'altın kural'ın dışına çıkılmasının eski ve yeni modeli savunanlardan hangisinin haklı olup

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı, meskure.yilmaz@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3396-2914.

olmadığını söylemenin kolay olmadığını ancak Suriyelilerin Türkiye'ye gelip yerleşmelerindeki gibi sonuçların Türkiye açısından ciddi sorunlar yarattığı görüşünün daha doğru görüldüğünü söylüyor.

Yazar birinci bölümün ikinci alt başlığı "DÖNÜŞÜMLER"de; değişimden daha kapsamlı olan dönüşüme Atatürk'ün yaptığı yenilikleri örnek olarak veriyor. Yine aynı bölümde "PİYASANIN ESNEKLİK KAZANMASI" başlığı altında da geçmişte yaşanan her olayın piyasaları uzun süre etkilediğinden bahsediliyor. Bu durumun günümüzde dijital bir dünyaya geçişle değiştiğini ve yaşanan bir olayın etkisinin bir anda bütün dünyada görülmekle birlikte bu etkinin kısa sürdüğüne değinilerek bunun üç temel nedeni olduğu belirtiliyor:

Birinci neden, sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, ikinci neden küresel krizle birlikte ve özellikle de son bir iki yılda pek çok siyasal, sosyal, jeopolitik ve ekonomik sorunun peş peşe ve bazen bir arada yaşanmış olması, üçüncü neden ise küresel sistemdeki likidite fazlalığı şeklinde değerlendiriliyor.

"Yirminci Yüzyılın Öncesi ve Sonrası" adlı ikinci bölümde (s. 22-42) "SANA-Yİİ KAPİTALİZMİNİN YÜKSELİŞİ" başlığı altında "Ulus Devletlerin Doğuşu"nu ve 1648'de imzalanan Westfalya Anlaşması ile Avrupa'nın modern çağa geçmesi anlatılıyor.

İkinci bölümde "Kapitalizmin Yükselişi" alt başlığı altında, kapitalizmin sanayi devriminden önce tohumlarının atıldığı ama asıl çıkış ve yükselişin sanayi devrimiyle olduğu belirtilerek sanayi devriminin de üç aşamalı bir evrim geçirdiğinin üzerinde duruluyor.

"Kapitalizmin İlk Büyük Krizi" adlı alt başlıkta krizin çıkış nedeni ve Osmanlı Devleti'ni nasıl etkilediği üzerinde duruluyor.

İkinci bölümün ikinci büyük başlığı "YİRMİNCİ YÜZYIL". Bunun ilk alt başlığı "Birinci Dünya Savaşı"nın sebebi ile sonuçlarının etkisi anlatılmış.

"Yirminci Yüzyılda Olanlar" alt başlığında yazar "Yirminci yüzyıl, bütün önceki yüzyılların buluşlarının, icatlarının, keşiflerinin, sanat ve kültür birikiminin adeta bir patlamaya dönüştüğü bir yüzyıl oldu" şeklinde bir değerlendirme yapmış.

"Kapitalizmin İkinci Büyük Krizi" alt başlığı altında, 1929'da yaşanan krizin kapitalist sistemin karşılaştığı en büyük kriz olduğu bu nedenle milyonlarca insanın işini kaybetmesinden, ülkelerin milli gelirlerinin gerilemesinden ve ekonomilerinin küçülmesinden bahsediliyor. Devletlerin bu durumdan çıkmak için devletin müdahalesine imkân veren Keynes formülüne başvurdukları anlatılarak Türkiye'nin bu süreci uyguladığı devletçi politikalar sayesinde nispeten daha rahat atlattığı üzerinde duruluyor.

"İkinci Dünya Savaşı" adlı alt başlıkta savaştan sonra iki kutuplu dünyanın ortaya çıkışı ve bu savaşa katılmadığı halde Türkiye'nin savaştan nasıl etkilendiği anlatılmış.

"Soğuk Savaş" alt başlığında ise Sovyetler Birliği ile ABD'nin arasında her alanda yaşanan rekabetten söz edilerek bu süreçte Türkiye'nin durumu analiz edilmiş.

Üçüncü bölüm (s. 43-101) "Yirmi Birinci Yüzyılın Getirdikleri" ana başlığını taşıyor. "PARADİGMA DEĞİŞİM" başlığının altında "Soğuk Savaştan Küresel-

leşmeye” alt başlığının altında Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle kapitalizmin bir dünya sistemi haline gelmesi ve Türkiye’nin de bu sistemin içinde olmayı tercih ettiği anlatılmış.

“Neoliberalizm” alt başlığında kapitalizme giden süreç anlatılmış. Bu akımın destekçilerinin ne istediklerinin üzerinde durulmuş. Bir başka alt başlıkta “Kapitalizmin Sihirli Büyüme Öyküsü” anlatılırken “Kapitalizmin Üçüncü Büyük Krizi” kısmında da yaşanan krizler anlatılıyor. Daha sonra “Kapitalizm mi Kriz Yaratıyor Yoksa Değerler mi?” tartışması yapılarak Türkiye’nin yaşadığı krizlerden de bahsedilmiş.

“Ekonomik Yapı” temel başlığının altında; “Dünyanın Ekonomik Görünümü”, “Gelişmiş Ekonomiler”, “Gelişmekte Olan Ekonomiler”, “Yabancı Sermaye”, “Kırılgan Ekonomiler”, “Ahhap Çavuş Kapitalizmi”, “Sosyokültürel Yapı” gibi alt başlıklarda dünyanın farklı ülkeleri ve Türkiye ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Yazar, üzerinde önemle durduğu ahhap çavuş kapitalizmini şöyle açıklıyor; “ahhap çavuş kapitalizmi, serbest piyasa ekonomisinin özelliklerini taşıyan bir ortam görülür olmakla birlikte siyasi iktidara yakın olanların özel uygulamalardan yararlandığı ekonomik sistem olarak tanımlanıyor. Eş dost kapitalizmi de denilmiştir. Kitapta yasal olmayan ya da kurallara uymayan işlerin bir veya birkaç kez tekrarlanması durumunda buna ahhap çavuş kapitalizmi yerine yolsuzluk demenin daha doğru olacağına dikkat çekiliyor.”

Üçüncü bölümde “SİYASAL YAPI” başlığının altında “Demokrasi” ve “Ahhap Çavuş Demokrasisi” alt başlıklarında demokrasinin doğuşu ve demokrasinin ilkeleri anlatılmış.

Üçüncü bölümde “YENİ DÜNYA” başlığının altında “Küreselleşme”, “Küresel Krizin Çıkışı ve Yayılışı”, “Küresel Kriz Sonrası Yeni Düzen”, “Kapitalizmin Sonu mu Geliyor?”, “Piyasa Aldırmazlığı”, alt başlıklarında hem dünyada değişen dengeler (SB’nin dağılması) hem de Türkiye ile ilgili yorumlara yer verilmiş. “Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Ders Çıkarılacak Bir Örnek Olay: Venezuela” başlığı altında Venezuela’nın tarihi sürecinden itibaren yaşadığı ekonomik ve siyasi süreç ayrıntılı olarak incelenmiş.

Aynı bölümde “ESKİ DÜNYAYA DÖNÜŞ EMARELERİ” başlığı altında “Brexit ve İngiltere’nin AB’den Kopuşu” ve “AB’nin Geleceği” tartışılmış. “Trump’ın Başkanlığı ve ABD” başlığı alt başlığında kapitalizmin ilkelerinden ve kronolojik olarak kapitalizmin şampiyonu olan ülkeler incelenerek Türkiye’nin nasıl etkileneceği ele alınmış.

Dördüncü bölüm (s. 102-167) “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne” başlığını taşıyor. Bu ana başlığın altında “TÜRKİYE’NİN OSMANLI İMPARATORLUĞU’NDAN DEVRALDIĞI YAPI” başlığı altında “Antlaşmalarla Çizilen Çerçeveler, Çanakkale Savaşı ve Osmanlı Topraklarının Savunması”, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Bilgisi Dışında Topraklarını Paylaşma Kararı Alınıyor: Sykes-Picot Antlaşması”, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Silahları Elinden Alınıyor: Mondros Silah Bırakma Antlaşması (Mondros Mütarekesi)”, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Bilgisi Dahilinde Topraklarının Batılı Devletlerce Paylaşılması: Sevr Antlaşması”, “Fransa İle Ankara Antlaşması 1921”, “Mudanya Ateşkes

Antlaşması”, “Milli Mücadelenin Bilinmeyen Yanları”, “Lozan Antlaşması”, “Lozan Antlaşması’ndan Sonraki Çözümler”, “Din ve Bilimin Etkileşimi”, “Eğitim Altyapısı”, “Ekonomik Yapı” alt başlıklarında tarihi süreç siyasi, ekonomik ve bilim alanlarını içine alacak şekilde analiz edilmiş.

Aynı bölümde “MALİ YAPI” başlığı altında “Kapitülasyonlar”, “Dış Borçlar”, “Mali Bağımsızlığın Yitirilmesi ve Düyun-u Umumiye”, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Bugüne Kişi Başına Gelir” alt başlıklarında Osmanlı Devleti’nin kapitülasyonlar, dış borçlar (ki bunların döviz ile alınması) ve nihayetinde gümrüklerini ve gelirlerini yabancıların denetlediği “Reji İdaresi-Düyunu Umumiye İdaresi”nin ortaya çıkması anlatılıyor. Bu yapı ile de Osmanlı Devleti’nin önce mali sonra da siyasi bağımsızlığını kaybetmesinin üzerinde duruluyor.

Yine aynı bölümde “TÜRKİYE CUMHURİYETİ” başlığı altında “1923-1938 Atatürk Devrimleri ve Gerçek Yapısal Reformlar”, alt başlığında siyaset, eğitim, hukuk, ekonomi, kültür, sanat ve spor alanlarında yapılan yenilikler anlatılmış.

“Liberal Politikalar Dönemi (1923-1929)”, alt başlığında “1923-1929 döneminde bütün varlığını önce peş peşe yaşanan savaşlardan sonra Birinci Dünya Savaşı’nda ve en sonunda Kurtuluş Savaşı’nda tükenmiş olan bir toplumun kurduğu yeni devletin başarı öyküsünü anlatmaktadır.”

“Devletçi Politikalar Dönemi (1930-1949)” alt başlığında ise 1930 yılında Merkez Bankası’nın kurulmasının önemi, Türk Parasını Kıymetini Koruma Kanunu’nun çıkarılmasıyla ülkeye döviz giriş çıkışının devlet denetimine alınması ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın sağladığı faydalar anlatılmış.

“Liberal Politikalara Dönüş Dönemi (1950-1960)”, Demokrat Parti iktidarı ile yabancı sermayenin Türkiye’de faaliyette bulunabilmesi ve ekonomiye katkı yapabilmeye için Petrol ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nun çıkarılması üzerinde durulmuş.

“Planlı Karma Ekonomi (1961-1979)” bu alt başlıkta 1950-60 arası uygulanan plansız ve programsız uygulamaların sıkıntıları dikkate alınarak planlı ekonomiyi yürütmek üzere Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması ve planlı ekonomiye geçilmesi ele alınmış.

“Piyasa Ekonomisine Geçiş Dönemi (1980-2001)” Yazar, bahsi geçen yıllarda yaşanan krizler ve Türkiye’nin 2017 itibarıyla iç borçları toplamının 574 milyar TL’ye, toplam borç stokunun 893 milyar TL’ye ulaştığına dikkat çekerek Cumhuriyet’i kuranların imparatorluğu batıran nedenlerin en başında mali bağımsızlığın kaybedilmesinin geldiğini gördükleri için çekilen birçok sıkıntıya karşın ülkeyi dış borçlanmaya sokmamaya özen göstermişlerdir.

“Müdahaleli Piyasa Ekonomisi Dönemi (2002 ve devamı)” Türkiye’nin 2001’de tarihinin en büyük ekonomik krizine girdiğini fakat krizden çok hızlı bir şekilde çıkarak bir yıl sonra tekrar büyümeye başladığının üzerinde durularak krizden çıkış amacıyla 2001 ve 2002 yıllarında uygulanan istikrar programına IMF destek olduğu belirtilmiş.

“Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik Büyümesinin Değerlendirilmesi” tablo halinde verilmiş ve “Aynı Yönde Yürüyen İki Ekonomi: Güney Kore ve Türkiye” alt başlığında iki ülke karşılaştırılmış.

“DEĞİŞEN TÜRKİYE” başlığı altında “Esnafın İktidara Gelişi” alt başlığında esnafın iktidarda yer alması anlatılmış.

“Esnaf Sosyolojisi” başlığı altında günümüzde Osmanlı döneminden intikal eden usta-çırak bazı geleneklerin devam ettiğinin üzerinde durulmuş.

“Esnaf Burjuvazisi” alt başlığında Türkiye’de sanayi ve ticaret burjuvazisinin oluşmadığı, burjuva olmanın kolay bir şey olmadığı Türkiye’deki burjuvaların görünüşte burjuva olduklarına değinilmiş.

“Değişen Türkiye’nin Ekonomisinde Eski Durum” bu başlıkta 2002’den 2016’ya kadar olan ekonomik durum tablolarla verilmiş. Türkiye’nin Menderes ve Özal dönemlerinden sonra bu dönemlerde de yine borçlanarak ve mevcut varlıkları satıp paraya çevirerek ivme yakalama politikasını denemiş görünüyor. Ne var ki tıpkı öncekilerde olduğu gibi bu kez de bu ivmeye süreklilik kazandıracak olan yapısal reformlara girilmemiş.

“Değişen Türkiye, Değişmeyen İmtiyazlar” Türkiye’nin Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren hızlı bir değişim yaşamasına rağmen geçmişte yaptığı hataları tekrarladığının üzerinde durularak özellikle yap-işlet-devret modeli ile ilgili yapılan hatalar örnek olarak verilmiş.

“Sıcak Para Cenneti” başlığı altında sıcak paranın tanımı yapılarak Türkiye’ye sıcak para girişinin sebepleri üzerinde durulmuş bunun bol döviz girişi iyi bir durum gibi görünse de bu dövizleri getirenlerin sonuçta Türkiye üzerinden inanılmaz para kazanmalarının Türkiye açısından bedelinin ağır olacağına üzerinde durulmuş.

Beşinci Bölüm (s. 169-225) “Türkiye’deki Değişimin Sosyo-Ekonomik Analizi” başlığı altında “Türkiye’deki Değişimi Etkileyen Faktörler” alt başlığının “Türkiye’deki Değişimin Niteliği” başlığı altında Türkiye’nin Osmanlı’dan bu yana değişim içinde olduğu ancak bu değişimin dünyadaki değişimden farklı olarak karsız bir değişim olduğunun üzerinde durularak bunun nedenleri diğer başlıklar altında anlatılmış. “Nüfus ve Göç Olgusu” 1927 yılında ilk nüfus sayımından günümüze kadar nüfusun ne kadarının köylerde ne kadarının şehirlerde yaşadığını ve yaşanan göçler ve sebepleri üzerinde durulmuş. Şehirlere göç edenlerin kendilerini oraya ait hissetmediklerini bir süre sonra geri dönecek, görevle gelmiş gibi hissettikleri bu nedenle oraya ait hissetmek yerine ait olabilecekleri tek yer olan camide buluşarak geleceklerini orada aradıklarına dikkat çekilmiş.

“Kürt Meselesi” bu başlık altında Osmanlı’dan bu yana Kürt meselesinin günümüzde de önemli bir mesele olarak devam ettiği belirtilerek isyanlar ve terör örgütleri şeklinde ortaya çıktığı anlatılmış. Yazar bugün gelinen noktanın 50 yıl önceki siyasal durumdan farkı olmadığını tek farkın bir siyasi parti etrafında temsil edilmesi olarak görüyor.

“İletişimde Değişim” başlığında dünyada birçok devrim yaşandığı bunların içinde neolitik devrim, sanayi devrimi ve iletişim devriminin en önemlileri olduğuna işaret ediliyor. Eldeki verilere göre Hacılar, Çatalhöyük ve Göbeklitepe’de yaşayanların neolitik devrimin öncüleri olduğu halde Osmanlı Devleti’nin sanayi devrimini yakalayamadığı, Türkiye’nin buna ancak 20. yüzyılda gelebildiği üzerinde durulmuş. Türkiye üçüncü devrimi yakalasa da sanayi devrimini kaçırdığı için geri kalmış ülkeler arasında sayılıyor.

“Kültürel Değişim” başlığı altında dünyadaki bölünmelerin genellikle din, ırk ya da ideolojik kökenli olduğu kültür kökenli bölünmenin daha çok ideolojik bir kamufleaja ortaya çıktığı anlatılarak Türk kültürünün büyük çoğunluğu itibariyle Ortadoğu kültürüne yakın bir kültür olarak düşünülebileceğini yazmış. Bu kültürde kadınların ikinci planda oldukları ve erkeklere sağlanan haklardan mahrum yaşadıkları, insanların bilimle pek ilgilenmedikleri, kitap okumadıkları, tiyatro ve operadan uzak oldukları, kadınlarla erkeklerin bulunmadıkları sosyal alanlarda yalnızca erkeklerin bulunduğu anlatılmış. Buna karşılık toplumda az sayıda insanın batı kültürüne yakın eğitim aldığı belirtiliyor. Bu insanlar yazar tarafından üç kuşaktır şehirde oturanlar kent soylular olarak adlandırılıyor ve yukarıdaki hayat tarzının tam tersi hayat yaşadıklarından bahsediliyor. Yazar iki ayrı ülke insanı kadar farklı bu iki grup insanın zaman zaman farklı alanlarda çatışma içine girse de genellikle barış içinde yaşadıklarını fakat son yıllarda bir arada yaşama çabasının oldukça zedelendiğine vurgu yapıyor.

“Eğitimin Yön Değiştirmesi” bu başlıkta Osmanlı eğitim sistemi ile cumhuriyet dönemi eğitim sistemi karşılaştırılmış.

Kitapta Türk insanının eğitim süresinin artmasına karşılık kalitesinin artmadığı ifade edilerek OECD üyesi ülkelerin öğrencileri üzerinde yapılan PISA testlerinde Türkiye'nin durumu tablolarla analiz edilmiş. Türkiye'de farklı kurumlar tarafından yapılan zekâ testleri de tablo şeklinde verilerek zekânın birçok faktöre bağlı olmakla birlikte belirleyici unsurun eğitim olduğu üzerinde durularak değerlendirmeler yapılmış.

“Hanehalkının Durumu” başlığı altında çekirdek ailenin tanımı verilerek hanehalkı tablolarla verilmiş. TÜİK'in Aile Yapısı Araştırması verilerine dayanarak kadın ve erkeklerin eğitime devam edip edememe durumları analiz edilmiş. Evliliklerde tercihlerin nasıl yapıldığı, bireylerin mutluluk durumu, gelir ve yaşam koşulları üzerinde durulmuş. Hanehalkının bilişim teknolojilerini ve interneti kullanımlarda artış görülmüştür.

“İfade Özgürlüğü Yoksa Bilim İlerleyemez” bu başlıkta Hristiyanların reformlarla ortaçağın karanlığından çıkarak keşifler, icatlar ve buluşların ortaya çıktığını düşünce özgürlüğü ile de insanların başkaldırı öğrendiğini böylece bilimin daha ileriye gittiğinin üzerinde durulmuş.

“Biat Kültürü ve Günümüz Türkiye'sine Yansımaları” bu başlık altında biat terimi tanımlanarak tarihi olarak dünyada devlet yönetimlerini nasıl etkilediğinin üzerinde durulmuş. Machiavelli'nin yıllar önce Prens adlı kitabında Türklerin mevcut otoriteye bağlılığı konusunda “Türkleri kolay kolay liderleri aleyhine ayartamazsınız. Ama bir kez ayartırsanız bu kez bağlılıklarını sizin otoritenize bağlılık şeklinde göstereceklerdir.” demesine dikkat çekilerek Türklerdeki biat kültürünün ne kadar kuvvetli olduğu anlatılmış. Atatürk ile birlikte biat kültüründen çıkılarak yapısal dönüşümün nasıl gerçekleştiği üzerinde durulmuş.

“Ekonomideki Model Değişikliği” 1980 yılından sonra yaşanan değişimler ele alınmış.

“2000'ler Sonrasında Ekonominin Gidişi” başlığında AKP'nin iktidar olduğu 2002 yılından itibaren ilk 6 yılda hızlı sayılabilecek bir artış temposu ya-

kaladığı sonraki yıllarda aynı gelişimi gösteremediği gibi son 3 yılda düşüş yaşanmaya başlandığı 2013 yılında kişi başına düşen gelir 12.480 dolarken 2016'da 10.883'e düştüğü diğer verilerle birlikte tablo ile açıklanmış.

“Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye” bu başlıkta *“2002-2008 yılları arasında dünyadan pozitif ayrışarak orta gelir tuzağından çıkma yolunda ilerlemiş olan Türkiye'nin 2011 yılından başlayarak yaşadığı ivme kaybı sonucunda yeniden orta gelir tuzağına”* girdiği anlatılıyor.

“Toplumsal Çatışmanın Yaygınlaşması ve Sürekli Hale Gelmesi” bu başlık altında toplumun her kesiminde birbirine düşman insanların olduğu dış politikada bile toplumun tek ses olamadığının üzerinde durulmuş.

“Hukuk Devleti Anlayışının Çöküşü” bu başlıkta son yıllarda çok ciddi bir sorun haline gelen hukuk kurallarına uymamanın üzerinde durulmuş.

“Evrimin Tersine İşlemesi Mümkün mü?” yazar bu başlıkta iki tür evrim olduğunu birincisinin biyolojik evrim, ikincisinin sosyal ve kültürel evrim olduğunu ileri sürerek Türkiye'de sosyal ve kültürel evrimin tersine işlediğini söylüyor.

“Yeşil Kuşak Projesi” başlığında 1960'lı yıllarda Arap ülkeleri ve Türkiye'de Sovyetler Birliği'nin etkisiyle sosyalizmin ön plana çıkmasına karşılık Amerikan düşmanlığının giderek yükseldiğinin üzerinde durulmuş. Amerika'nın bu yaklaşım çerçevesinde İslamcı gruplara destek vermesi ve onları Sovyetler Birliği'ne karşı silahlanmaya yönelttiği, bunun da birçok yerde aşırı İslamcılara destekleyerek günümüzün terör örgütlerinin bazılarının oluşmasına yol açtığı anlatılmış. Sovyetler Birliği dağılınca ABD, proje değişikliğine gitti ve projenin adını Büyük Ortadoğu (BOP) koydu. Yazar bu projeyi gerçekleştirmek için ABD'nin müttefik olarak İsrail ve Türkiye'yi seçerek bu stratejisini uygulamaya koyduğuna dikkat çekmiş.

“Büyük Ortadoğu Projesi” bu başlıkta *“Büyük Ortadoğu Projesi”*, Ortadoğu ülkelerinin siyasal, ekonomik ve sosyal yapılarında Batı standartlarına benzer bir dönüşümü hedefleyen bir Amerika projesi, Amerika bu projeye böyle vatilerde bulundu ama işgal ettiği Afganistan, Irak ve Suriye'ye kan ve gözyaşı dışında bir şey götüremedi. ABD Türkiye'nin bir taraftan Batı ile ilişkilerini sağlamlaştırırken diğer taraftan Ortadoğu halkları üzerinde kredisini yükseltmeye yönelik hamleler yaptı ve yaptırdı. Kitapta zaman içinde Türkiye, İsrail ile de ilişkilerini düzelterek ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde kendisine biçtiği İsrail ile birlikte Ortadoğu'da ABD taşeronluğu görevine başladı.

“Suriyeli Sığınmacıların Etkileri” kitabın bu başlığı bir tarihci olarak en çok dikkatimi çeken başlık oldu. Bu başlıkta Suriye'deki savaşın nasıl başlayıp geliştiği ve Türkiye'nin politikası ele alınmış. Suriye'de 15 Mart 2011'de başlayan iç savaşa zaman içinde Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) ile Kürt, Türkmen, Dürzi ve Süryani grupların da katılımıyla yaygınlaşan savaş Rusya, ABD, İran ve Türkiye'nin de çeşitli müdahale ve destekleriyle uluslararası bir kimliğe bürünmüştür. Kitapta, *“Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alarak Özgür Suriye Ordusu'nu desteklediği, Türkiye'nin bu süreçte Suriye'nin mevcut yönetimiyle Rusya ve İran'ın ilişkilerini fark edemeyerek, Batı koalisyonunda nasıl bir yapılanmayı planladığını tam olarak anlayamadığı için çok ciddi bir dış politika hatası yaptığı”* belirtiliyor. Kitapta Türkiye'nin 2011'den 2018'e

kadar olan dönemdeki durumu şöyle anlatılıyor: “Türkiye, Suriye’deki iç savaş nedeniyle 2011 yılının Nisan ayından başlayarak Suriyeli sığınmacılara ‘açık kapı politikası’ uygulamaya başladı. Başlarda Türkiye en fazla 100 bin Suriyeli göçmeni kabul etmeyi planlamıştı, ama bu sayının 30 katına ulaştı. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre 1 Mart 2018 itibarıyla Türkiye’deki sığınmacı sayısı 3.540.648’dir. Bu sayının yaklaşık olarak yüzde 9’u sığınmacı kamplarında geri kalanı kampların dışında yerleşik durumdadır. Bu nüfusun yüzde 54’ü erkek, yüzde 46’sı kadındır (bazı kesimler muhtaç olan geri çevrilmesin diyor ama rakamlara baktığımız ve basından takip ettiğimiz kadarıyla sığınmacıların çoğunluğunun erkek üstelikte ülkesi Suriye için savaşabilecek yaşta olduğunu görüyoruz).”

Yazar Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de (muhtemelen diğer ülkelerde de) karşılaştıkları başlıca sorunları şöyle sıralıyor: “1- Çocukların eğitimi, işçi olarak çalışması, ailelerinden ayrı düşmüş çocukların korumasız kalması, 2- Sağlık imkânlarına ulaşım bir sorun olarak görülmüş ve dil sorunu ile birlikte yalnızca acilden yararlandıkları yazılmış ki burada yazara katılamıyorum. Birçok hastanede Arapça tabelalar ve özel bankolar oluşturulmuş durumda. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkler sigorta prim borcu varsa hastanelerden hizmet alamazken Suriyeliler her türlü imkândan ücretsiz olarak faydalanmaktadır. 3- Kadınların karşılaştığı şiddet sorunlarının erken tespiti sıkıntısı, tespit edilenlerin doğru merkezlere yönlendirilmesi ve yönlendirilenlerin ise korunmaları konularında ciddi sıkıntılar söz konusudur. 4- Özellikle kamplar dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların Türkçe kurslarına gidememeleri, bu insanların topluma uyumlarını geciktirerek aidiyet duygularının gelişmesini önleyen nedenlerin başında yer alıyor. Burada yazara katılamıyorum bir ülkenin yalnızca dilini öğrenerek kendinizi o ülkeye ait hissedemezsiniz. Üstelik Müslüman olmalarına rağmen çok farklı bir kültür olan Arap kültürü söz konusu iken böyle bir aidiyetin gerçekleşebilmesi zor görünmektedir. 5- Suriyeli sığınmacıların iş piyasasına ve sosyal yardım ve hizmetlere erişiminde de sıkıntılar görülüyor.” Beşinci maddeye de katılmam çok mümkün görülüyor çünkü Türkiye’de yetkililer başta Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere “Suriyelilere 40 milyar dolar harcadık gerekirse bir o kadar daha harcayabiliriz” şeklinde açıklamalar yapılmaktadır. Bütün bunlardan bağımsız herkes vatanda mutludur diyenler Suriyelilerin gerçek dostlarıdır.

Kitapta Suriyeli sığınmacılar konusunda yapılan çeşitli anketler, gözlemler ve hazırlanan raporlarda sığınmacıların Türkiye açısından yarattıkları ve neden oldukları başlıca sorunlar özetle şöyle sıralanıyor: “1- Ülkeye giren çikanın kimlikleri konusunda iç güvenliği zaafa uğratacak sorunlar vardır. Sınırlarımız adeta terör örgütlerinin ve diğer illegal örgütlerin alanları haline gelmiş durumda. 2- Bazı illerin nüfusunda yaşanan aşırı nüfus patlaması beraberinde o ilin sosyal dokusuna zarar vermeye başlamış görünüyor. Örneğin Kilis’te yaşayan ülke vatandaşları azınlık konumuna düşmüş bulunuyor. Bunun sonucu olarak da o ilin yaşam şekli, gelenek ve diğer değerleri değişmeye başlıyor. 3- Suriyelilerin birçoğu pasaportsuz olduğu için Türk vatandaşlarına karşı işledikleri suçlardan ötürü etkin bir soruşturma yürütülemiyor ve dolayısıyla Türk

vatandaşlar kendi ülkelerinde mağdur oluyor. 4- Kamp dışında yaşayanlardan bir bölüm kadın ve çocuk sokaklarda dilencilik yapmaya yöneliyor. Birçok kadın ve çocuk dilencilik yapıyor. 5- Geliri olmayan birçok Suriyeli genç kız para karşılığında ikinci, üçüncü hatta dördüncü eş olarak evlendiriliyor birçoğu da fuhuş bataklığına sürükleniyor. 6- Sigortasız ve düşük ücretle hatta kayıt dışı çalışmaya razı olan Suriyeli sığınmacılar birçok kentte Türk vatandaşlarının işlerini ellerinden alıyor. 7- Sınır illerinde kaçakçılık artıyor. Suriyeli sığınmacılar, kaçakçılık yapan Türklerle işbirliği yaparak işin boyutunun büyümesine ve dallanıp budaklanmasına yol açıyor. (Bu nedenle Türkiye uyuşturucu pazarı haline gelmek üzere). 8- İş bulamayan, gelir elde edemeyen sığınmacılar, her türlü suç ve şiddet ortamının içine giriyorlar. Eğitim almamış, düşük gelir düzeyine sahip, dışlanmışlık duygusu içinde yaşayan gençlerin ileri ki dönemde pek çok suçun kaynağını oluşturacağı görülebiliyor.” (Suriyeliler sığınmacı olmalarına rağmen mağdur olanlar sığındıkları ülkenin insanları olmaktadır. İlerleyen zaman içerisinde Suriyeli sığınmacılardan dolayı sosyolojik, psikolojik, demografik ve ekonomik olarak Türkiye'nin uğrayacağı zararların telafi edilemeyecek boyutlara gelmesini düşünmek bile bugünden endişe vermektedir).

Yazar “Türkiye'nin tarihi bir dış politika hatası yaparak girdiği Ortadoğu macerasından elinde 3 milyon Suriyeli sığınmacı, milyarlarca dolarlık bir mali yük, toplumsal, kültürel, psikolojik, ekonomik yüzlerce sorun, yerine getirilmemiş birtakım Avrupa vaatleriyle orta yerde kalmış durumdadır.” diyor ve Atatürk'ün ‘yurtta barış cihanda barış’ ilkesinden ayrılmış olmanın verdiği zararı vurguluyor.

“2000'LER ÖNCESİNDEKİ VE SONRASINDAKİ TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIRILMASI” büyük başlığı altında “Sosyal Göstergeler”, “AKP Öncesi ve Sonrası Ekonominin Durumu”, “Gelir Dağılımı” ve “Türkiye Ekonomisinin Benzerleriyle Karşılaştırılması” gibi alt başlıklarda tablolarla konulara açıklık getirilmiştir.

Altıncı Bölüm (s. 226-240) “Geleceğe Bakış” başlığını taşıyor. “YAKIN GEÇMİŞTEN GELECEĞE GİDEN YOL” başlığı altında da ilk çağdan bu yana üretim alanında biri tarım üçü de sanayi kesiminde olmak üzere 4 büyük devrim yaşandığından bahsedilerek bunların detayları veriliyor.

“DÜNYANIN GELECEĞİ” başlığı Dünyanın geleceğine siyasi ve ekonomik olarak bakılmış.

“TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ” başlığının altında “Durum Tespiti”nde Türkiye'nin Endüstri 2.0 ile 3.0 arasında bir yerde olduğu ama önemli olanın Endüstri 4.0 yakalamak olduğunun üzerinde durulmuş. 4.0 Endüstri uygulamasını gerçekleştirip bunların ürünlerini yapanların esas parayı kazanacaklarını ifade edilerek Türkiye'nin yüksek kalite eleman yetiştirmek için bilim lisesi ve bilim üniversitelerini kurması gerektiğine dikkat çekiliyor.

“Kaçırılmış Fırsatlar Ülkesi Türkiye” başlığında yapısal reformların gerçekleştirilmesi üzerinde durularak atılan adımların yalnızca ekonomi ile sınırlandırılmaması ekonomiyi yakından ilgilendiren “siyasal sistem, yargı sistemi, eğitim sistemi” gibi yapısal reformların bütün alanlarda gerçekleştirildiği takdirde sonuç alınabileceğinin üzerinde duruluyor.

“*Son 15 Yılda İki Kez Kaçırılan Tren*” başlığında yazar, Türkiye Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerine başladığı 2005 yılında ve daha sonra ortaya çıkan küresel krizde yapısal reformlarını gerçekleştirebilseydi tren kaçmayacaktı deniliyor.

“*Türkiye’de Yaygın Bir Mesele: Problem Yarattıp Çözmeye Çalışmak*” başlığa açıklık getiren yazar örneklerle konuyu açıklayarak Türkiye’nin çoğu kez kendi yarattığı sorunların maliyetlerini de kendisi ödemek zorunda kalıyor, diyerek bitiriyor.

Sonuç Yerine

Her şeyden önce şunu belirtmek isterim, bu kitabı incelemiş olmam yazarın bütün görüşlerine ve bu kitaptaki bütün fikirlere katıldığım anlamına gelmez. Kitabı objektif bir gözle okudum ve inceledim. Kitap bir ekonomist tarafından yazılmış olmakla birlikte ekonomik veriler tarihi süreç içerisinde ele alınmış. Kitapta Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’e geçiş ile tarım devriminden sanayi devrimine ve küreselleşmeyle endüstri devrimine geçilen evreler incelenmiş. Yalnızca Türkiye değil dünya devletlerinden de örnekler verilmiş. Dünya genelindeki değişimlerle Türkiye’deki durum karşılaştırılmış, sosyo-ekonomik değerlendirmeler yapılmış. Osmanlıdan günümüze kadar sosyo-ekonomik hayatta yapılan hatalar ve çözüm yolları üzerinde durulmuş. Cumhuriyeti kuranların Osmanlı’nın yıkılışında mali bağımsızlığın kaybedilmesinin ne kadar önemli olduğunu gördükleri için çekilen sıkıntılara rağmen dış borçtan kaçındıklarına dikkat çekilmiş.

Yazar tarafından kullanılan ahbap çavuş demokrasisi ve ahbap çavuş kapitalizmi terimleri Türkiye’nin gerçeklerini anlatması bakımından dikkate değer tanımlar. Türkiye’de liyakat ve adaletin kavramlarının içinin nasıl boşaldığını göstermesi bakımından son derece önemli. Türkiye’nin dünden bugüne en önemli sorunlarından biri olan yasalara uymamanın topluma nasıl yayıldığı gerçekçi bir şekilde analiz edilmiş. Ayrıca yazar bir ekonomist olmasına rağmen sorunların yalnızca ekonomi ile değil yapısal reformlarla birlikte gerçekleştiği takdirde çözülebileceğini çok isabetli bir şekilde tespit etmiştir.

Türkiye’nin değişen dünyaya uyum sağlayabilmesinin yolunun bilimden geçtiğine dikkat çekerek takip edilecek rotanın bilim olması gerektiği anlatılarak bilim liseleri ve bilim üniversiteleri kurulmasını önermiş. Bilim dışı eğitimle yetişen insanların buluşlar, icatlar yapamayacağı anlatılarak eğitimde biat kültüründen çıkılması gerektiğinin üzerinde durulmuş.

Türkiye ekonomisinin son durumu incelenmiş, AKP iktidarı ve önceki dönemlerle karşılaştırmalar yapılmış. Ayrıca AKP’nin iktidara geldikten sonra izlediği sosyo-ekonomik politikalar incelenmiş tablolarla ve rakamlarla analiz edilmiş. AKP’nin 2003-2009 arasında başarılı bir ekonomik performans ortaya koyduğunu ancak 2011’den sonra ivme kaybı yaşamaya başlamadığı ve Türkiye’nin orta gelir tuzağına girmesi nedenleri ile birlikte detaylı olarak anlatılmış.

Yazar, günümüzdeki sorunların geçmişte yapılanlarla bağlantılı olduğunu ve bu sorunların çözümü için geçmişle bağlantı kurmak gerektiğinin üzerinde durmuş. Yine bu sorunları çözerken bilimsel yöntemlerin kullanılması popüler yöntemlerden uzak durulmasının önemine işaret etmiş.